

BARNBIBLIOTEKET SAGAS *SELIM* OCH *KALULU*

Afrika som sagoland
och civilisering som metafor för mognad

av Nicklas Hållén

Sedan den svenska allmänheten gjordes läskunnig i folkskola och bildningsförbund har berättelser om Afrika funnits tillgängliga, dels via svenska missionärer och resenärer och fiktionsförfattare, dels genom litteratur som översatts från de större europeiska språken. Afrika har i dessa berättelser presenterats inte bara som en radikalt främmande, men politiskt och religiöst angelägen plats, utan också som en scen för äventyrs- och sagoberättelser. I denna artikel studeras Afrikas dubbla status, som samtidigt kunskapsobjekt och sagovärld, genom en av Barnbiblioteket Sagas tidigt utgivna titlar.

Kring det förra sekelskiftet stod den mest intensiva fasen av eurokolonial närvaro och aktivitet i Afrika i sitt zenit. Vid 1884–1885 års Berlinkonferens delades kontinenten med hjälp av linjal och passare mellan länder som Storbritannien och Frankrike. Också svenska intressenter sneglade under denna tid mot Afrika. Bland dessa återfinns religiösa samfund, liksom svenskt kapital som investerade i kolonier och arbetssäljare som sökte inkomster.¹ Denna politiska och ekonomiska utveckling skapade ett behov av en europeisk litteratur om den koloniserade kontinenten, och detta behov fanns också utanför de länder som bedrev de

mest aggressiva koloniala projekten. Den som söker på ordet *Afrika* i Kungliga Bibliotekets digitala katalog får upp en diger lista på titlar som sammantagna ger en uppfattning om bredden på intresset för det koloniala Afrika under den period då titlarna köptes in till biblioteket. Här återfinns affischer från visningar av filmer tagna i Afrika i filmmediets barndom, reseberättelser på tyska, franska och engelska som skildrar de expeditioner som syftade till att kartlägga vad som senare skulle bli europeiska kolonier, samt etnografiska texter om kontinentens invånare.

I litteratur om Afrika från den så kallade högimperiella tiden kring det förra sekelskiftet utgör Afrika emellertid inte enbart ett studieobjekt eller skaffereri för naturtillgångar. Afrika används också som scen för äventyrsberättelser och sagor. Bland de titlar som sökningen i Kungliga Bibliotekets katalog ger finns en svensk översättning av den amerikansk-brittiske upptäcktsresanden Henry Morton Stanleys (1841–1904) äventyrsbok *My Kalulu: Prince, King and Slave* (1873).² Henrik Wranér (1858–1908), en av Barnbiblioteket Sagas förgrundsgestalter, gjorde den svenska översättningen och bearbetningen som fick titeln *Selim och Kalulu – Deras*

*märkliga öden och äventyr.*³ I den här artikeln kommer i huvudsak Wranérs bearbetning och dess relation till Barnbiblioteket Sagas pedagogiska idégrund stå i fokus.

I denna äventyrsberättelse blir afrikanen och dennes seder och bruk till studieobjekt om vilka det läsande barnet får lära sig. Dessutom blir Afrika en skådeplats för »märkliga« äventyr och förvecklingar och afrikanen en sagofigur om vilken barnet uppmanas fantisera och drömma. Dubbelheten återspeglas i Barnbiblioteket Sagas pedagogiska grundsyn, där just fantiserande och drömmande, men också lärande och inhämtande av kunskap betonades som viktiga element i barnets lärande. Denna dubbelhet får en ytterligare funktion då civiliserandet av den primitiva »vilden« som litterär figur, som främst representeras av Kalulu, kan läsas som en analogi för det läsande barnets egen mognadsprocess. Alltså är berättelsen en del av denna utvecklingsprocess, då barnet lär sig om Afrika och afrikanen genom att läsa eller lyssna, samtidigt som den kan läsas som en analogi för denna utvecklingsprocess. Berättelsen bygger således på det radikala främlingskap som bilden av Afrika och Afrikanen laddas med. Samtidigt bygger den paradoxalt nog också på en analogisk likhet mellan barnets stundande inträde i vuxenvärlden och den »ociviliserade« kontinenten och dess invånares plats vid foten av civilisationens trappa.

Afrikas dubbla status i *Selim och Kalulu* kommer här, efter en kort beskrivning av Wranérs och Stanleys texter, att diskuteras i relation till en närläsning av Kalulus och Selims utveckling i berättelsen. Sättet på vilket Afrika och afrikanen används i texten kommer också ses mot en parallell berättelse om Kalulu som framträder i Stanleys reseskildringar. Den kommer också att diskuteras på en extratextuell nivå, i förhållande till den pedagogiska diskussion som fördes kring Barnbiblioteket Saga under dess första år, liksom till bibliotekets uttalade strategier för urval av texter.

Stanleys *My Kalulu* och Wranérs *Selim och Kalulu*

I centrum av berättelsen står Kalulu, en svart tonårig pojke och prins, och Selim, en arabisk pojke. Selim bor tillsammans med sin far och mor i sina förfäders palats på Zanzibar utanför Afrikas östkust. Efter att ha blivit hånad för att vara som »en liten flicka« av en amerikansk yngling får Selim följa med sin far, några av dennes slavar och ett antal arabiska män till Afrikas fastland.⁴ Där ska han få bevisa sin redighet genom att hjälpa till att ta slavar och skaffa elfenben. Väl i Afrika hamnar de alla i bakhåll då de anfaller en by vars invånare begär en stor summa mot att den arabiska karavanen ska få passera. Fadern blir dödad och Selim och ett antal arabiska barn blir tagna som slavar av en grupp från en mer avlägsen by på det östafrikanska fastlandet, som leds av två män vid namn Tifum och Ferodia. Selim rymmer dock snart till en by där han träffar Kalulu, som är sin farbror Kung Katalambulas tronarvinge, och Selim och Kalulu blir vänner och blodsbröder. Efter att Kalulus farbror dött och innan arvingen utropas till ny kung över byn blir han, Selim och deras vänner åter tagna till slavar av Tifum och Ferodia. Efter att Kalulu med hjälp av en av Selims fars slavar dödat Tifum rymmer de och kommer slutligen till Zanzibar. Där får Kalulu stanna till dess att han har vuxit upp och kan återvända till fastlandet och återta sin by från Ferodia. Under resan har Selim gjort många nya erfarenheter, blivit man i huset och därmed tagit steget in i vuxenvärlden, medan Kalulu fått lära sig saker av sin arabiske blodsbröder.

Selim och Kalulu utgavs för första gången 1907 som nummer tjugofyra i bokserien Barnbiblioteket Saga, som i mycket låg till grund för efterkommande svensk barnbokskultur och pedagogik. Wranérs bearbetning

innehåller ett stort antal bilder gjorda av den firade norsk-danske illustratören Louis Moe (1857–1945). Efter denna första utgåva kom *Selim och Kalulu* att omtryckas fyra gånger fram till 1947 och hade då uppnått trettiovtåtusen exemplar.⁵ Dessa siffror var visserligen inte större än genomsnittet för Saga, men visar på den spridning som texten fick och att den i fyra hela decennier ansågs vara relevant och god barnlitteratur.

För att sätta in Wranérs bearbetning, *Selim och Kalulu*, i sitt pedagogiska och idéhistoriska sammanhang krävs att vissa aspekter av Stanleys original diskuteras parallellt med Wranérs bearbetning. Det är därför nödvändigt att först nämna några viktiga skillnader som råder mellan originaltext och bearbetning: Den svenska texten är avsevärt kortare än det engelska originalen. Språket har i *Selim och Kalulu* gjorts enklare genom att längre stycken har kortats ner, men vissa av originaltextens teman har också gjorts mindre framträdande medan andra fått större utrymme. Stanleys text beskriver med ordrik prosa i första hand Selims inre värld – hans tankar och känslor kring upplevelser han ställs inför. I Wranérs text har denna prosa förenklats. Detta kan vara ett försök att göra texten mer lättläst för ett yngre barn, men har också som effekt att läsaren i större utsträckning än i *My Kalulu* får inta ett utifrånperspektiv på Selim.

Wranérs ingrepp består till stor del i att texten anpassats för yngre läsare och för läsare av båda könen, även om också *Selim och Kalulu* i första hand handlar om pojkens utveckling till att bli man. De drag som i Stanleys text associeras med den vuxne mannen knyts oftare i Wranérs text, åtminstone på ytan, till vuxenvärlden i allmänhet. Vidare har vissa scener tagits bort, antagligen för att texten inte ska vara för skrämmande för yngre barn. Bland dessa kan som exempel nämnas en berättelse om den kannibalistiska ceremoni som äger rum efter att Selims fars karavan nedgjorts av krigare från den by som de anfaller.⁶

Kalulu som sagofigur, historisk person och bifigur i Stanleys reseskildringar

Den dubbla kodningen av Afrika och afrikaren som både kunskapsobjekt och föremål för europeiskt fantiserande kan illustreras genom Kalulu. I viss mening går det att utläsa två berättelser om honom i Stanleys samlade texter. Den ena berättelsen utgörs av *My Kalulu* medan den andra kan sättas samman av fragment från Stanleys reseskildringar. Den handlar om en pojke som Stanley kallar Kalulu och som ingick som bärare i två av hans expeditioner. Dessa berättelser motsvarar i viss grad den dubbelhet med vilken Afrika framställs i texten, liksom i annan litteratur om Afrika under 1800-talets andra hälft.

Gestalten Kalulu i *My Kalulu* är enligt Stanley själv baserad på en pojke som ingick som bärare i en av författarens expeditioner och som han tog med sig från Afrika till England.⁷ I *My Kalulu* hamnar den afrikanske pojken efter många äventyr hos sina arabiska vänner på ön Zanzibar utanför dagens Tanzania. Den berättelse om Kalulu som framträder ur Stanleys reseskildringar slutar mindre lyckligt med att Kalulu drunknar i Kongofloden. Denna berättelse kan inte analyseras som mindre textuell än Stanleys barnbok, eftersom även den bara finns tillgänglig för oss via Stanleys penna och fantasi. Kalulu är Stanleys litterära skapelse också i denna »sanna« berättelse och förblir för oss ett slags skuggfigur som står mellan läsaren och den faktiske afrikanske pojke vars liv formades i relation till den amerikansk-brittiske författaren och upptäckaren. På så vis tillkommer de två berättelserna om Kalulu på bekostnad av den faktiska, historiska personens berättelse.

Stanley nämner den afrikanske pojken namn för första gången i *How I Found Livingstone* (1872), i ett stycke daterat den sjunde september 1871. Redan från denna tidpunkt och detta stycke har förhållandet mellan Stanley och Kalulu en litterär prägel, i den meningen att Stanley förhåller sig till Kalulu först och främst i egenskap av författare. I sin reseskildring berättar Stanley att »an Arab presented me today with a little slave-boy, called 'Ndugu M'hali' (my brother's wealth). As I did not like the name, I called the chiefs of the caravan together, and asked them to give him a better name.«⁸ Dessa män kommer med förslag som av olika anledningar ratas av Stanley. Någon föreslår slutligen *Kalulu*, vilket gillas bättre. Kalulu är det lokala ordet för kidet hos en viss sorts antilop, förklarar Stanley för läsaren. Vad texten inte förtäljer, antagligen på grund av att Stanley inte var medveten om det, är att *Kalulu* också är namnet på en trickster-gestalt i berättelsetraditioner hos folkgrupperna Tabwa och Kunda.⁹ I denna muntliga litteratur är Kalulu en hare som luras med sådana högfärdiga auktoriteter som Lejonet, vilket haren med sina spratt får att framstå som löjlig.¹⁰ Hade denna intertextuella koppling markerats hade texten sammanförts med en afrikansk berättelsetradition och öppnat dörren för en muntlig litteratur med grund i det sorts samhälle som Stanleys text utger sig för att beskriva. Ironiskt nog går det att läsa in denna intertextuella koppling till trickstern Kalulu endast i relation till början på det tragiska slutet av berättelsen om den afrikanske pojken och den amerikansk-brittiske resenären.

Sent på 1870-talet kunde Stanleys läsekrets tillgodogöra sig detta tragiska slut på berättelsen om bäraren Kalulu. Denne omnämns nämligen i den andra volymen av *Through the Dark Continent* (1878), boken om Stanleys resa från Zanzibar, via Victoriasjön och Kongofloden till Afrikas västkust. Nu har pojken mycket riktigt fått komma tillbaka till Afrika, men sitter inte på Zanzibar och äter frukt som läsaren

av *My Kalulu* uppmanas att föreställa sig.¹¹ I stället ingår han åter som bärare i Stanleys expedition. När Stanley, Kalulu och de andra bärarna påbörjar etappen från Tanganyikasjön till Kongofloden överger många den olycksdrabbade expeditionen. En av dem som ger sig av är Kalulu, konstaterar Stanley indignerat – denne, som han menar, otacksamme pojke »whom I had taken to England and the United States, and whom I had placed in an English school«.¹² I bokens innehållsförteckning kallas händelsen »Kalulu's disloyalty«. Genom sin bristande »lojalitet« med Stanley skiljer sig Kalulu här från sagobokens huvudperson. Stanley framstår som löjlig när han inte visar den tacksamhet han förväntar sig. På så vis kan en koppling till tricksterfiguren Kalulu slutligen läsas in i berättelsen om den afrikanske pojken.

Kalulus flykt från Stanley och dennes expedition är bara början på slutet av berättelsen om Stanley och den afrikanske pojken. Kalulu hittas snart på en ö i Tanganyikasjön.¹³ Stanley straffar honom hårt för att avskräcka andra bärare från att fly och sätter honom åter i arbete. Expeditionen når Kongofloden och påbörjar resan nedströms. Vid vad som senare i texten kallas »the Kalulu Falls« slutar berättelsen Kalulu plötsligt med ett stycke som omtalar hur han och ett antal andra av Stanleys »favoriter« drunknar då en kanot kapsejsar.¹⁴ I en sats som påminner om barnbokens grammatiskt och semantiskt enkla språk omskrivs Kalulus död till det faktum att han och de andra i kanoten »were no more«.

Kalulus död utmanar Stanleys förmåga som författare, men fungerar när allt kommer omkring som en scen som förstärker vissa drag hos berättelsens huvudperson, nämligen Stanley själv. Det korthuggna och konstaterande vis på vilket Kalulus död beskrivs knyts samman med maskulinitetsdiskurser, liksom med berättandet om resenärens kamp mot det afrikanska landskapet i sin strävan att nå fram till västkusten. Floden gör det omöjligt att i ord uttrycka den sorg som resten av expeditionen enligt Stanley

känner, eftersom »the roar of the falls completely mocked and overpowered the feeble human voice«.¹⁵ Därefter övergår berättelsen via en datumangivelse till en beskrivning av nästa morgons vardagliga bestyr. I det avsnitt i *The Autobiography of Sir Henry Morton Stanley* (1909) där det berättas om olyckan blir Kalulu till en av Stanleys drunknade »män«, varpå författarens förlust förstärker ett slags heroisk målmedvetenhet: »still resolute to persevere, I continued the desperate task, and toiled on and on, now in danger of cataracts, then besieged by famine« heter det.¹⁶ Denna målmedvetenhet är förstås ett basalt element i reseberättelsen som helhet och tillkommer inte i och med Kalulus död, som däremot understryker och utökar den textuella representationen av Stanleys framåtanda och uthållighet. Därmed omsätts Kalulus död till ett slags retoriskt knep och blir en del i textens dynamiska förhållande mellan resenärens med- och motgångar snarare än en händelse i mer direkt betydelse.

Som litterär gestalt gör Kalulu det även möjligt för Stanley att i retoriskt syfte låta sammansmälta de olika Kalulufigurerna. Stanley berättar i förordet till *My Kalulu* att barnbokens huvudperson i skrivande stund står under hans beskydd. Detta sammanförande av sagofiguren med den Kalulu som Stanley har tagit till England förstärks då det betonas att pojakens öde ligger i Stanleys händer. Det gör det, kan tilläggas, på samma sätt som huvudpersonens öde ligger i författarens händer. När Stanley sedan skriver att den afrikanske pojken kanske kommer att få följa med honom tillbaka till Afrika, »through numberless adventures, incidents and scenes«, är det inte genast tydligt vilken av de två Kalulu han avser att tala om – äventyrsberättelsens Kalulu eller pojken han tagit med sig till Europa.¹⁷ Om Stanley misslyckas med att ta Kalulu tillbaka till dennes hem, tillägger han i bokens förord, måste pojken hamna på Zanzibar där läsaren kan föreställa sig att han sitter och äter exotiska frukter. Detta är också vad som händer i slutet av *My*

Kalulu liksom i Wranérs bearbetning, *Selim och Kalulu*. Bäraren Kalulus framtid blir alltså i Stanleys förord densamma som den fiktiva berättelsens slut och görs samtidigt till föremål för brittiska och svenska barns fantasi, medan den Kalulu som figurerar i Stanleys reselitteratur dör i Kongofloden.

Hur Kalulu representeras i egenskap av »afrikan« i *Selim och Kalulu* kan ses genom den distinktion mellan två sorters representationer som Gayatri Chakravorty Spivak gör i sin artikel »Can the Subaltern Speak?« (1988).¹⁸ Som representant för den afrikanske »andre« tillhör Kalulu gruppen av subjektiviteter som inom koloniala diskurser framställs som annorlunda och skilda från det som beskrivs som det bekanta och egna. En grundläggande tanke inom det postkoloniala fältet är att europeiskt »vetenskapligt« skrivande likväl som skönlitteratur traditionellt har skapat idén om de »andra« genom berättelser för européer om dessa yttre kunskapsobjekt. I sin artikel problematiserar Spivak denna tradition av representationer av »de andra« genom att studera och kritisera relativt privilegierade personers försök att tala för röstlösa grupper. Hon använder sig i detta företag av en distinktion som hon hämtar från Marx' *Louise Bonapartes artonde brumaire* (1852). Här skiljer Marx på *darstellung*, representation i estetisk mening, och *vertreten*, representation i politisk mening – att tala för någon.

Om den andra kategorin, *vertreten*, förstås i utvidgad betydelse kan den ses inbegripa ett sådant skrivande som syftar till att föra fram och synliggöra vad som uppfattas som den representerades identitet och förutsättningar. Denna sorts skrivande skulle alltså i teorin ge maximalt företräde åt den som representeras. Då Stanleys berättelser om Kalulu ses i relation till distinktionen mellan *darstellung* och *vertreten* blir det tydligt att den förra kategorin är den som beskriver Stanleys skrivande, och därmed också det skrivande som underliggör Sagas *Selim och Kalulu*. Kalulu görs av Stanleys skönlitterära berättande, och i Wranérs bearbetning av den,

På grund av upphovsrättsliga orsaker
återfinns denna illustration endast
i tidskriftens pappersupplaga

Selim och slavdrivare på Afrikas fastland, av Louis Moe. Bilden är hämtad ur *Selim och Kalulu: Deras öden och äventyr i Afrika*, 1913 års upplaga.

till en tom yta som fylls med inskriptioner genom berättande om Afrika för Storbritanniens och Sveriges barn. I *Selim och Kalulu* har Stanley konstruerat gestalten Kalulu med den historiska personen Kalulu/Ndugu M'hali som förlaga. Därmed blir denne pojke en del av en litterär gestalt, utan att den litterära gestalten blir mer »verklig« eller »levande« som subjekt eftersom den är underordnad de diskurser och berättelser som Stanley och Wranér för fram i sina respektive texter. Texten är dock beroende av gestalten Kalulu som representant för Afrika och afrikanen - eller med andra ord, som kunskapsobjekt.

Kalulus roll i texten kan ses mot vissa pedagogiska idéer som förespråkades i *Svensk Läraretidning* vid tiden kring sekelskiftet, då Saga bildades. En del i Sagas pedagogiska grund i ett tidigt skede var en kombination av två idétraditioner. Man framförde upplysningens krav på att lek och fantasi skulle syfta till lärande, samtidigt som man förespråkade en pedagogisk syn med ursprung i den romantiska pedagogiken. Enligt en grundläggande idé i den romantiska synen på barns begagnande av litteratur behövde barnet läsa eller höra om främmande och avlägsna gestalter och situationer.¹⁹ I enlighet med den kontinentala såväl som brittiska romantikens idégrund ansågs barnet ha en inneboende vilja att drömma sig bort och fantisera om det utanförliggande, förgångna och främmande, snarare än att läsa om det närvarande, samtida och bekanta. Kalulu kan ses representera detta främmande och utanförliggande, i egenskap både av fantasifigur och av kunskapsobjekt. Samtidigt ansågs tidvis att den romantiska idén om drömmande och fantasi hade en pedagogisk funktion vars mål var intellektuell och moralisk fostran.²⁰ I enlighet med denna fantasins dubbla funktion ges barnet genom Kalulu förutsättningar att fantisera om det annorlunda och avlägsna, samt en inblick i bilden av den »primitiva«, men politiskt reella afrikanens liv och leverne.

Selims utveckling och civiliserandet av Kalulu

Att Afrika samtidigt är en fantasiplats och ett kunskapsobjekt medför att *Selim och Kalulu* kan hamna utanför den vagt utritade ram för godkända beteenden och karaktärsdrag som gäller för icke-afrikanska och icke-arabiska huvudpersoner i liknande barnlitteratur. Hur denna ram ser ut kan anas i den utvecklingsrörelse som huvudpersonerna genomgår under berättelsens gång. Selims påverkan gör att Kalulu förändras genom att han anammar vissa idéer och gör sig av med vissa vanor.²¹ Kalulus steg in i civilisationen möjliggörs i berättelsen alltså av ett slags uppfostran. Selim, däremot, genomgår en mognadsprocess som i huvudsak består i att de »ansträngningar och vedervärdigheter, som ynglingarna gått igenom« gör att han lär sig om livet och på så vis tar steget in i vuxenvärlden.

I konstruktionen av Kalulus karaktär finns drag av flera av de diskursivt styrda idéer om Afrika och afrikanen som återfinns i kolonial litteratur skriven under tiden mellan 1850- och 1910-talen. Hos Kalulu finns det primitiva, en medfödd närhet till naturen, impulsivitet och benägenhet till våld. I slutet av berättelsen har Selim emellertid sett till att Kalulu blir klädd i arabiska kläder, att han inte utövar kannibalism och att han ska få lära sig viktig kunskap som i berättelsen knyts samman med Europa och kristendom.

Kalulu är alltså underställd de arabiska karaktärernas inflytande. Trots de tecken på börd och ädel bakgrund som höjer honom över andra svarta afrikaner, uppvisar han beteenden som Selim måste protestera mot. När följet tagits som slavar av Tifum och Ferodia smyger Simba och Kalulu under natten in i Tifums tält och skär av honom huvudet. De tar sedan huvudet med sig inlindat i ett tygstycke.²² Selim, Kalulu

och deras vänner flyr lägret där de varit fångna. Då dagen gryr finner Selim att Kalulu bär på Tifums huvud. »Det är ju ett mord, som ni har begått!« säger Salim då till sin fars slav Simba, som svarar att »kanhända kalla ni araber det så ... [m]en vi vildar kalla det rättvisa«. ²³ Kalulu vill nu bereda en »trolldryck« av huvudet och kastar det upp i luften och skrattar då det faller till marken. Selim ber honom lämna det »åt vilddjuren« och lyckas slutligen, med hjälp av ord från koranen, övertala honom att inte äta huvudet. ²⁴

När hela följet kommit till Zanzibar och Kalulu åter har befriats från slavhandlare, den här gången arabiska sådana, genomgår han en stor men ytlig förändring. Liksom hans olikhet från gestalter som Ferodia och Tifum uttrycks förändringen i första hand visuellt. Selim befäl- ler att Kalulu ska få en »broderad mössa, blå klädesjacka, vida linnebyxor, karmosinröd huvudbonad med lång brun tofs, broderade tofflor samt gördel och dolk enligt arabiskt sätt«. ²⁵ Detta gör att Kalulu blir »oigenkännelig« och denna oigenkännlighet kommer sig av att de plagg Kalulu kläs i gör honom, åtminstone till ytan, till en arab. ²⁶ Kalulu kan nu, när han för första gången träffar Selims mor, Amina, bli accepterad som en medlem av Selims familj. Amina säger att hon hädanefter har två söner – Selim och Kalulu. ²⁷ När Kalulu tagits upp som familjemedlem uppmanas han av Selim att stanna på Zanzibar och lära sig använda engelsmännens vapen och ta till sig »nasarenernas vetande« för att i framtiden återvända till fastlandet och återta sin döde farbrors by. ²⁸

Även berättelsen om civiliserandet av Kalulu bör sättas samman med den barnboks- pedagogiska diskussion som försiggick då barnbiblioteket Saga växte fram. En del av det tankegodas som tillsammans med idéer från upplysningen och romantiken förespråkades i detta sammanhang utgjordes av den så kallade rekapitulationsteorin. Enligt denna teori återspeglar barnets inre värld tidigare stadium ur människosläktets historia. Den kan sägas vara en översättning

av den tyske biologen Ernst Haeckels (1834–1919) rekapitulationsteori, från darwinistisk biologi till barnpsykologins område. Enligt denna »rekapituleras« en arts biologiska historia i individens utveckling. I det pedagogiska samtalet om barns läsande uttrycktes rekapitulationsteorin i idén att det gör barn gott att läsa böcker som på något vis förknippas med människosläktets historia. ²⁹ I det koloniala tänkande som underliggert de kontexter i vilka *My Kalulu* och *Selim och Kalulu* tillkom inbegriper dock inte denna historia alla människor. Samhällen i den koloniala periferin ansågs inte ha lämnat de tidiga utvecklingsstadiet som tänktes utgöra den västerländska människans förgångna. I stället uppfattades de snarare fortfarande befinna sig mitt i dessa stadier. ³⁰ Som visats ovan kan Kalulu läsas som en litterär figur som med Selims hjälp påbörjar en utvecklingsprocess då han lämnar människans »primitiva« stadium. Detta stadium som Kalulu lämnar genom att bli klädd av Selim och uppmanad att ta till sig europeisk teknik associeras i texten, via rekapitulationsteorin, med barndom. Selims påverkan på Kalulu går således att läsa inte bara som ett litet steg mot civiliserandet av afrikanen, utan också i viss mening som en analogi för tidig uppfostran.

Selim utvecklas mer och på ett annat sätt än Kalulu. Den arabiske sonen förordar i berättelsens början slaveri och sätts in i en kultur där handeln med människor inte ifrågasätts. När han själv blir förslavad och efter att Kalulu kommit bort från honom och blivit tagen som slav av främmande araber, avlägger Selim och hans vän Abdulla »ett heligt löfte att aldrig köpa en slav, när de hunnit hem till Sansibar«. ³¹ Eftersom Zanzibars araber redan i bokens början förknippas med slavhandel blir Selims utveckling också en rörelse bort ifrån hans förfäders seder och bruk.

Denna rörelse ligger i linje med Storbritanniens inställning till den arabiska slavhandeln i östra Afrika under 1870-talet. Slavhandeln hade i slutet av 1700-talet förlorat mycket av sin

forna ekonomiska betydelse för Storbritanniens handelskapital. Således avskaffades slaveriet på de brittiska öarna mellan 1772–1774, medan den brittiska handeln med slavar avskaffades 1808 och slaveriet i brittiska kolonier 1834.³² Industrialismens intåg och snabba förändring innebar i Storbritannien att takten på produktionen av handelsvaror hela tiden ökade och således skapade allt större krav på nya avsättningsmarknader för det brittiska och framförallt engelska kapitalet.³³ Denna ekonomiska förändring gav kraft åt anti-slaverirörelsen som stödde avskaffandet av slavhandeln i Västafrika. Försöket att skapa avsättningsmarknader i Afrika söder om Sahara sågs från brittiskt håll stå i konflikt med det arabiska inflytandet i regionen. Detta inflytande bestod till viss del i etablerade handelsrelationer mellan resande arabiska handelsmän och lokalbefolkningen i regionen och till viss del av det arabiska tagandet av, och handeln med, slavar. Den brittiske missionären David Livingstone förordade en utökad handel med brittiska varor i Afrika, vilket enligt honom skulle konkurrera ut den arabiska slavhandeln.³⁴ Denna tanke delade Stanley, som kom att bli nära associerad med Livingstone efter att ha »undsatt«³⁵ honom då man från brittiskt håll hade förlorat kontakten med den välkände missionären.³⁵ Det ogillande av arabiskt slaveri han ger uttryck för i sina reseberättelser uttrycks också i *My Kalulu*, liksom i *Selim och Kalulu*, genom Selims avståndstagande från sin fars inblandning i slavhandeln.

Den skillnad som råder mellan Selims och Kalulus olika utvecklingsprocesser kan ses som ett resultat av att de från början befinner sig på olika avstånd från den översta nivån i ett slags kulturell hierarki, krönt av europeisk »civilisation«. Selim befinner sig i denna hierarki mellan svart afrikan och vit europé. Detta tar sig uttryck i det att Selim då han stiger in i berättelsen sätts in i ett dialektiskt förhållande till den vite europén, medan han när han stiger iland på Afrikas fastland definieras dialektiskt mot den svarte afrikanen. I relation till Kalulu och de

andra svarta gestalterna i följet blir Selim förmedlare av sådana idéer som i texten framställs som positiva.

Selims relationer till den vite europén och den svarte afrikanen tar sig inte minst uttryck i hur hans hudfärg framställs i Louis Moes bilder. Människor från det afrikanska fastlandet porträtteras i texten och i Moes bilder som svarta, medan de flesta arabers hudfärg i bilderna är halvmörk. Mellan texten och Moes illustrationer råder dock i bokens början en viss dissonans vad gäller Selims hudfärg. Selims hy beskrivs sekundärt, genom andra karaktärers tal, som vit. Så framställs den också i de flesta av bokens illustrationer, men inte i de första bilderna av honom. I jämförelse med bilder i senare delar av boken, och likaså i jämförelse med moderns hy i bokens tredje bild, är Selims hudfärg i de två första snarare halvmörk än vit.

I texten beskrivs Selim som ljushyd i ett avsnitt där hans far, Scheik Amer ben Osman, och en annan arab vid namn Kamis diskuterar kvinnor som av arabiska slavhandlare förts till Zanzibar från Rua. Kamis påstår att kvinnornas hud är lika ljus som Amers sons.³⁶ Fadern, som tvivlar på detta, visar då upp Selim för Kamis och säger: »Se nu på min son! Hans hy är som fet grädd – är han inte lika vit som någon nasaren?«³⁷ Ändå är Selims hy skuggad med täta linjer i textens första bilder, vilket gör att den ser halvmörk ut. Detta kan jämföras med Kalulus hy som i bokens bilder genomgående avbildas som helt svart, sänar som på de delar av kroppen där ljus reflekteras, och med Selims moders vita hy.³⁸

Bokens tredje bild föreställer Selim och hans beslöjade mor, Amina, i »kvinnogemaken«.³⁹ I denna bild skiljer sig moderns och sonens hudfärg i det att Aminas hud inte är skuggad, till skillnad från Selims. Rummet som de befinner sig i är starkt upplyst från vänster. Bakom Amina, som står till höger om Selim, ses en väggyta som är helt vit sänar som på en skuggning intill rummets golv. Selim står vänd mot höger, vilket gör att hans ansikte är vänt bort

från ljuskällan men mot modern. Hyn på hans högra hand och på hans nacke, vilka borde vara upplysta av bildens ljuskälla, är tecknad med täta parallella linjer som gör att den inte är lika ljus som moderns.

Selim exotiserar alltså i bokens början och framställs i bilderna som mer mörkhyad än vit, som del av en dynasti och som djupt rotad i vad som i texten framställs som arabisk kultur. När han kommer till det afrikanska fastlandet genomgår han en förändring som visar sig på flera plan: han förlorar sin far och ifrågasätter vissa element av sina förfäders seder och bruk. Vad mera är, då han kommer i kontakt med svarta afrikaner framställs han, i Moes bilder såväl som i texten, som vit snarare än halvmörk. Detta kan ses i en bild som föreställer Selim, en svart man och en arabisk pojke.⁴⁰ Selim håller i en piska och står över den svarte mannen som ligger på marken. Den sittande arabiske pojken är skuggad med täta streck, den svarte mannen är helt svart förutom där ljus reflekteras och Selim är helt vit bortsett från de linjer på hans rygg som symboliserar skugga eller märken från piskrapp. Spelet med skugga och hudfärg i Moes bilder kan ses som ett sätt att förhandla med Selims position i relation till olika grupper av människor. Före ankomsten till Afrika betonas hans exotiska drag genom att hans hudfärg anges som halvmörk. I relation till svarta afrikaner betonas i stället Selims roll som berättelsens samvete, rationella kraft och centralgestalt – speciellt efter hans faders död. Detta kan vara en förklaring till varför hans hy i senare bilder är vit, då detta via kolonialt rastänkanke associeras just med rationalitet och civilisation.

Varefter berättelsen utvecklar sig försvinner mer och mer av de drag hos Selim som kan anses vara exotiska i en brittisk och skandinavisk kontext. Selims faders död möjliggör denna utveckling i och med att Selim därmed byter position i den patriarkala struktur som presenteras i berättelsens början. Denna inleds i *My Kalulu* såväl som i *Selim och Kalulu* med en presentation av fadern, Scheik Amer ben Osman. På första sidan

av den svenska bearbetningen står att läsa att »Amer med stolthet [kunde] blicka tillbaka på en lång rad berömda förfäder, och själv var han dem värdig: ädelt sinne, outröttlig givmildhet och ömhet om hans talrika slavar hade förskaffat honom ett aktat och ärat namn«. ⁴¹ Det stolta släkträdet och fadersgestalten vävs alltså redan från början av berättelsen samman med slaveri. Detta betonas åter då Amers »förfäders gamla palats« beskrivs på följande sida. I detta finns skålar av marmor i vilka slavarerna tvättar sina händer och fötter innan de deltar i »andaktsstunder« i palatsets »kapell«. ⁴² Här är slaveriet ordagrant inbyggt i släktens anrika palats. Endast då faderns plats i familjestrukturen ställs tom och Selim befinner sig långt från Zanzibar kan sonen förkasta slaveri som företeelse. Selim går från att vara en huvudperson tyngd av karaktärsdrag som framställs som osympatiska till att bli en hjälte i mer konventionell mening. Denna utveckling kan också ses som ett slags mognadsprocess där Selim lär sig vad som är rätt och vad som är fel, och vad som är viktigt att veta och kunna, vilket han sedan förklarar för Kalulu i slutet av berättelsen.

I den kontext inom vilken Barnbiblioteket Saga uppstod förknippades barnets mognadsprocess med själva läsandet och lärandet, varför det läsande barnets förväntade mognad har ett dubbelt förhållande till *Selim och Kalulu*. Enligt Sagas pedagogiska grund var barnberättelsens funktion delvis att den stimulerade barnet till läsande genom att handla om figurer, tider och platser som är främmande från skolbarnets erfarenhetsvärld. Vidare sågs det i enlighet med upplysningens pedagogiska syn som viktigt att berättelsen lärde barnet något om det berättelsen handlade om. Läsandet och lärandet sågs alltså som två viktiga element i den mognadsprocess som, i fallet *Selim och Kalulu*, själva berättelsen kan läsas som en analogi för.

Civiliserandet och utvecklingen är kopplat till den dubbla kodningen av Selim och Kalulu som på en och samma gång sagofigurer och kunskapsobjekt. Å ena sidan är

barnberättelseformen en förutsättning för att civilisering, mognad och utveckling ska kunna iscensättas och åskådliggöras för det läsande barnet. I *Selim och Kalulu* görs detta via ett fikionaliserande av Afrika och afrikanen där afrikanen blir till huvudgestalt i ett drama med koloniala undertoner, som dock slutligen handlar om europeiska barns inträde i vuxenvärlden. Å andra sidan knyts Selim och Kalulus utvecklingsprocesser samman med de koloniala projekt som böckerna i Kungliga Bibliotekets katalog beskriver, eftersom de delvis står som representanter för afrikanen respektive araben som kunskapsobjekt. Civiliserandet av Kalulu förknippas med det koloniala civiliserandet av Afrika i stort, och Selims förkastande av slaveri är kopplat till det brittiska projektet med att bekämpa just arabisk slavhandel i Östafrika. Analogin mellan karaktärernas utveckling och idén om mognad möjliggörs alltså av föreställningar om afrikaner och araber som har sin grund i ett kolonialt tänkande som sträcker sig utanför skönlitteraturens värld och in i »vetenskapliga« diskurser, så som kolonial antropologi och darwinistisk evolutionslära.

Afrikas dubbla status inom Barnbiblioteket Sagas utgivning

Att rekapitulationsteorin och kombinationen av romantikens och upplysningens syn på barns läsande förekom i den pedagogiska diskussionen kring Saga förklarar Afrikas relativt centrala roll i bokseriens tidiga utgivning. Seriens andra bok var *Robinson Kruse* (i vilken Robinson Crusoe, vilket ofta glöms, reser till bland annat Afrika) och under ett tidigt stadium i seriens historia planerades dess tredje utgåva att bli Arvid Westers (1861–1910) *Resor och äfventyr i Afrika*.⁴³ Riktigt så blev det inte. Bokseriens tredje titel blev i stället *Tusen och*

en natt (1899), illustrerad av Louis Moe och bearbetad av Anna Wahlenberg (1858–1933).⁴⁴ Rekapitulationsteorins hävdande av betydelsen av det historiskt primala i barns inre värld, återspeglad i fantasi och lek, kan betraktas som en grund till berättandet om Afrika inom Saga. Det förra sekelskiftets sagor om Afrika bör ses mot bakgrund av den temporala olikhet mellan Afrika och Europa som sekelskiftets eurokoloniala diskurs insisterade på. Afrika sågs i bland annat artonhundratalets europeiska antropologi som tillhörande en annan epok än det moderna, industrialiserade Europa.⁴⁵ Det »primitiva« Afrika kan då ses som utgörande ett slags spelplan för återspeglandet av människans primala stadium i barnets fantasi och läsande.

Det är möjligt att se hur romantikens och upplysningens syn på barns lärande samtidigt hade inflytande på det urval av texter som publicerades inom ramarna för Barnbiblioteket Saga. Att lärande och stimulerandet av barnets fantasi hölls fram som önskvärda mål gjorde att den pedagogiska nivån av en text som *Selim och Kalulu* befinner sig någonstans mellan dessa två ideal. Det är därför svårt att kategorisera varje enskild text som publicerades under Sagas första år, men detta återspeglar sig inte alltid i den egna beskrivningen av verksamheten. I en annons publicerad i *Svensk Läraretidning* hösten 1898 står att läsa om de kategorier som bokseriens kommande titlar kan inordnas under. Dessa är:

- 1) *Sagosamlingar*: Svenska folksagor; Bröderna Grimms sagor; Tusen och en natt; Franska folksagor; Engelska folksagor m.fl. – allt i lämpligt urval och bearbetning.
- 2) *Berättelser*: Robinson Kruse; Onkel Toms stuga; Jorden runt på 80 dagar af Jules Verne; Gullivers resor; Berättelser af Marryat m.fl.;
- 3) *Skildringar ur historien*: Sagor från Nordens forntid; Berättelser ur den svenska och allmänna historien; De stora upptäckterna m.m.;

4) *Geografiska skildringar*: Bearbetningar af reseskildringar, företrädesvis av svenska forskares upptäcktsresor;

5) *Skildringar från naturens och de mänskliga sysselsättningarnas olika områden*: Berättelser om djur; Skildringar af särskilt intresseväckande naturföremål och företeelser samt olika arter af mänsklig verksamhet; Berättelser om uppfinnare och uppfinningar m.m.⁴⁶

Det romantiska drömmandet och människans urtida historia är inte de främsta elementen i alla dessa kategorier. Även där andra kvaliteter än fantasi är centrala, så som i den femte och sista indelningen, ingår dessa element. Den första och femte kategorin kan sägas utgöra extremer på ett kontinuum mellan fantasi- och kunskapslitteratur, medan det är svårare att precisera den exakta positionen på kontinuumet för de övriga tre kategorierna. Listan på olika sorters litteratur följer på ett stycke i vilket det berättas att »SAGA skall innehålla dels särskilt underhållande läsning, som är ägnad att väcka barnens läslust, dels ock sådana arbeten, hvilka med ett fängslande framställningssätt förena ett innehåll, som tillgodoser barnens kunskapsbegär och behof af ökat vetande.« Å ena sidan erbjuder man alltså nöje, fantasi och drömmande och å andra sidan vetande och kunskap. Även om man i annonsen påstår att dessa »båda slag skall omväxla med hvarandra« antyder listan med de fem kategorierna snarare att de två slagens litteratur förenas i en och samma bok och att varje bok kan inordnas under fler än en kategori.

Till vilken av de fem olika slagen av berättelser *Selim och Kalulu* skall anses tillhöra är inte självklart. Till sin struktur är den inte olik de texter som inordnas under »berättelser« och »geografiska skildringar.« Den har barnbokens dramaturgi, men också ett geografiskt berättande som liknar reseskildringens. Den innehåller också det slags etnografiska berättande om »olika arter af mänsklig verksamhet« som man hänvisar till i beskrivningen av den femte

kategorin i Sagas annons. Centralt för berättelsen är skildrandet av de två huvudkaraktärernas seder och bruk. Som tidigare antytts kan den koloniala diskurs som genomsyrar texten, tillsammans med rekapitulationsteorin, ses inordna *Selim och Kalulu* under de »skildringar ur historien« som nämns i den citerade annonsen. Texten blir en historisk skildring om den betraktas utifrån idén om att Afrika och Afrikanen fortfarande befinner sig på en utvecklingsnivå som motsvarar Europas förflytna.

I en analys av hur den afrikanske »andre« framställdes i svenska skoltexter före 1920 beskriver Luis Ajagán-Lester en liknande dubbel pedagogik: »Läseböcker hade det uttalade syftet att 'förse de unga med en god och underhållande läsning'. Dessa texter var fyllda med spännande berättelser om jakt i Afrika, upptäcktsresor och möte[n] med nya, okända folk.«⁴⁷ I sådana läseböcker, som liksom Barnbiblioteket Sagas titlar utgjorde grund för alfabetiseringen av generationer av skolbarn, kombineras det medryckande med mer »kunskapsorienterade« berättelser om Afrika och dess folkgrupper. I den koloniala äventyrsberättelsens fall är denna tendens speciellt tydlig: Samtidigt som den afrikanska periferin beskrivs för den vetgirige läsaren görs detta genom sagans och fantasins medium. Kalulu framskapas i *My Kalulu* och *Selim och Kalulu* via först Stanleys och sedan Wranérs penna. Genom denna process blir Kalulu samtidigt en representant för folk i det koloniserade Afrika och en sagofigur som lånas till fantasi och drömmande.

Sammanfattning

Kalulu utgör ett speciellt tydligt exempel på hur afrikanen får en dubbel funktion eller status i europeiskt berättande om Afrika kring det förra sekelskiftet, eftersom denna gestalt är baserad på den pojke som Stanley tog med sig till Europa från Afrika. Kalulu är en litterär konstruktion som tillkommer på bekostnad av

en faktisk persons berättelse. Samtidigt tänks gestalten Kalulu representera »afrikanen« som idé och är på så vis nödvändig i texten, inte minst i dess analogiska dimension där civiliserandet av Kalulu knyts samman med idén om barnets mognad.

Selim och Kalulu representerar grupper som på en reell, politisk nivå med eller mot sin vilja gjordes till brickor i det koloniala spelet om råvaror och geopolitisk makt. De är också litterära gestalter vilkas inre värld och känsloliv

beskrivs i berättelsen samtidigt som de blir föremål för läsarens fantasi och drömmande. Denna dubbla kodning gör att de knyts till de europeiska politiska och religiösa projekt i Afrika vars mål var att civilisera afrikanen och stoppa slavhandel och arabiskt inflytande i vissa regioner. Sammantagna tillåter dessa företeelser en analogisk läsning av berättelsen, då afrikanen och araben sätts in i en berättelse där civilisering och förkastande av vissa seder slutligen får formen av personlig mognad.

1. För en introduktion till de nordiska ländernas inblandning i koloniala projekt i Afrika och annorstädes, se till exempel temanumret om »Norden och kolonialismen«, *Ord&Bild*, 2008:2.
2. Henry Morton Stanley, *My Kalulu: Prince, King and Slave – A story of Central Africa*, London: Sampson Low, 1873.
3. Henry Morton Stanley, *Selim och Kalulu: Deras öden och äventyr i Afrika*, översättning och bearbetning Henrik Wranér, Stockholm: Svensk Läraretidnings Förlag, 1907. Sidhänvisningar syftar till 1913 års upplaga. Med tanke på omfattningen av Wranérs ingrepp i bearbetningen av originalet hänvisas här i fortsättningen till Wranér, *Selim och Kalulu*, 1913, då den svenska bearbetningen avses och Stanley, *My Kalulu*, 1873, då Stanleys brittiska upplaga avses.
4. Wranér, *Selim och Kalulu*, 1913, s. 11. I *My Kalulu* berättar Selim för sin far att den amerikanske ynglingen sagt till honom att »thou appearest to me to be like a little girl whose mother bathes her in new milk every day to preserve her complexion«. Stanley, *My Kalulu*, 1873, s. 11.
5. *Sagas stora katalog*, Stockholm: Svensk Läraretidnings förlag, 1957, s. 16.
6. Stanley, *My Kalulu*, 1873, s. 121.
7. *Ibid.*, s. viii.
8. Henry Morton Stanley, *How I found Livingstone: Travels and Adventures in Central Africa, Including an Account of Four Months' Residence with Dr. Livingstone*, London: Sampson Low, 1872, s. 230. I *Through the Dark Continent* översätts dock *Ndugu M'hali* till »brother of money«. Henry Morton Stanley, *Through the Dark Continent: Or, The Sources of the Nile around the Great Lakes of Equatorial Africa and Down the Livingstone River to the Atlantic Ocean*, vol. 2, New York: Harper and Brothers, 1879, s. 90.
9. Philip M. Peek och Kwesi Yankah, *African Folklore: An Encyclopedia*, New York och London: Routledge, 2004, s. 63, 371.
10. *Ibid.*, s. 371.
11. Stanley, *My Kalulu*, 1873, s. ix.
12. Stanley, *Through the Dark Continent*, 1879, s. 65.
13. *Ibid.*
14. *Ibid.*, s. 340.
15. *Ibid.*, s. 341.
16. Henry Morton Stanley, *The Autobiography of Sir Henry Morton Stanley: The Making of a 19th Century Explorer*, red. Dorothy Stanley, Santa Barbara: Stanford University Press, 2001 [1909], s. 343.
17. Henry Morton Stanley, *My Kalulu*, 1873, s. ix.
18. Gayatri Chakravorty Spivak, »Can the Subaltern Speak?«, i *Marxism and the Interpretation of Culture*, Urbana: University of Illinois Press, 1988, s. 271–313.
19. Göte Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga*, Stockholm: Svensk Läraretidnings Förlag, 1966, s. 28.
20. *Ibid.*, s. 33.
21. Wranér, *Selim och Kalulu*, 1913, s. 234.
22. *Ibid.*, s. 170.

23. Ibid., s. 171.
24. Ibid., s. 172-173.
25. Ibid., s. 248.
26. Ibid.
27. Ibid., s. 255.
28. Ibid., s. 253.
29. Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga*, 1966, s. 33.
30. Läsaren hänvisas för mer utförliga resonemang om historicism och historieskrivning och dess funktioner i (post)koloniala diskurser till följande postkoloniala läsningar: Robert J.C. Young, *White Mythologies: Writing History and the West*, London: Routledge, 2004. Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Post-colonial Thought and Historical Difference*, Princeton: Princeton UP, 2008. Johannes Fabian, *Time and the Other: How Anthropology makes its Object*, New York: Columbia UP, 1983. En text som tar upp denna problematik i relation till barnlitteratur är Shaobo Xie, »Rethinking the Identity of Cultural Otherness: The Discourse of Difference as an Unfinished Project«, i Roderick McGillis (red.), *Voices of the Other: Children's Literature and the Postcolonial Context*, New York och London: Garland Publishing, 1999.
31. Wranér, *Selim och Kalulu*, 1913, s. 186.
32. Reginald Coupland, *The Exploitation of East Africa 1856-1890: The Slave Trade and the Scramble*, London: Faber and Faber, 1968, s. 10.
33. David Eltis, *Economic Growth and the Ending of the Transatlantic Slave Trade*, Oxford: Oxford UP, 1987, s. 4.
34. David Livingstone, *Missionary Travels and Researches in South Africa: Including a Sketch of Sixteen Years' Residence in the Interior of Africa*, New York: Harper, [1858] 1859, s. 106. För vidare läsning om Livingstones idéer om varu- och slavhandel, se: Fidelis Nkomazana, »Livingstone's Ideas of Christianity, Commerce and Civilization«, i *Pula: Botswana Journal of African Studies*, 1998:1-2, s. 44-57.
35. Se till exempel Stanley, *Through the Dark Continent*, 1879, s. 40-41 för Stanleys uppfattning om Livingstones tankar om slaveriets avskaffande, samt hans tankar om den brittiska exportens funktion i detta företag. Se till exempel Thomas Pakenham, *The Scramble for Africa: White Man's Conquest of the Dark Continent, From 1867 to 1912*, New York: Perennial, [1991] 2003, för mer läsning om Stanleys undsättning av och relation till Livingstone.
36. Wranér, *Selim och Kalulu*, 1913, s. 8. Stanley stavar namnet på ben Osmans vän »Khamis«, till skillnad från Wranér som stavat det »Kam-mis«. Denna och liknande avvikelser i Wranérs bearbetning kan möjligen förklaras med att Wranérs text är menad att vara så lättläst som möjligt för det svenska skolbarnet.
37. Ibid., s. 8. *Nasaren* syftar här till en vit kristen. I 1947 års utgåva står »vit som fet gräddex«.
38. Ibid., s. 10.
39. Ibid., s. 14-15.
40. Ibid., s. 98.
41. Ibid., s. 3.
42. Ibid., s. 4. Här har Wranér eftersträvat en översättning som gör det muslimska mindre främmande, medan Stanley skriver om »the mesdjid«, som han visserligen i en fotnot beskriver som »Chapel or church«, och »ceremonies usual in Moslem temples«. Stanley, *My Kalulu*, 1873, s. 3.
43. Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga*, 1966, s. 41. »Barn och ungdomsläsning«. annons i *Svensk Läraretidning*, nr 47, 1898, s. 756. Boken skulle enligt annonsen i *Svensk Läraretidning* vara författad enkom för Saga. I stället utkom år 1902 Arvid Westers *Krigserfarenheter från boerkriget*, som av titeln att döma lämpade sig minde bra som barn- och ungdomsläsning.
44. Berättelserna utgavs till en början i form av ett antal häften som prenumeranter fick hemskicka. Det första häftet av Anna Wahlenbergs bearbetning av *Tusen och en natt* skickades ut den 27 september 1899. Göte Klingberg, *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga*, 1966, s. 41.
45. Se till exempel Fabian, *Time and the Other*, 1983.
46. »Barn och ungdomsläsning.« annons i *Svensk Läraretidning*, 1898, s. 756.
47. Luis Ajagán-Lester, »'De Andra' i pedagogiska texter: Afrikaner i svenska skoltexter 1868-1920.«, i *Svensk Sakprosa* Nr 13, Lund: Institutionen för nordiska språk, 1997, s. 33.

Nyckelord: Barnbiblioteket Saga, kolonialism, barnbokspedagogik, översättning, Afrika som sagoland

Keywords: colonialism, Africa and imagination, children's literature, pedagogy, translation, representation

Summary

Selim och Kalulu: Africa as Imaginary Place and Object of Knowledge in the Swedish Translation of Henry Stanley's Children's Book My Kalulu.

This article focuses on the dual status of Africa in a Swedish translation of British-American explorer Henry M. Stanley's children's book *My Kalulu* (1973). In Stanley's original as well as in Henrik Wranér's translation, *Selim och Kalulu* (1907), Africa and Africans are coded as objects of knowledge – a place and people that the reader gets to learn about. At the same time, Africa is given the status of a setting for children's stories – a place that is opened up for the reader's imagination. The African, likewise, is presented to the reading child as a literary character that is radically other. This dual status allows for an analogical reading of the text: The »ascent« of one of the two main characters, an African youth called Kalulu, from savagery towards civilization is possible to read, *via* his dual status, as an analogy for the Swedish child's passage from childhood to adulthood.

This article discusses certain pedagogical debates about children's literature that took place in the context in which *Selim och Kalulu* was published. In order to demonstrate the dual status that the African is endowed with already in the original text, it also traces the story about Kalulu in the preface to *My Kalulu* and Stanley's travel writing. The character Kalulu was partly modelled on a child that Stanley employed as a carrier on one of his expeditions and brought to Europe and who eventually died when Stanley attempted to sail down the Congo River on a subsequent expedition. By means of these readings, the author of this article attempts to place the text into a tradition of Swedish and European children's literature about Africa and show on some of the ideological and pedagogical functions of this literature.

Nicklas Hällén
Institutionen för språkstudier
Umeå universitet
nicklas.hallen@engelska.umu.se